

УДК 930.85

ОСОБЛИВОСТІ ОЗЕЛЕНЕННЯ ТА БЛАГОУСТРОЮ,
ЗАПРОЕКТОВАНИХ ТУРИСТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ «КОЗАЦЬКИХ
ЗИМІВНИКІВ» НА ОСТРОВІ ХОРТИЦЯ

Наталія Дерев'янка,
к.с.-г.н., доцент, завкафедри
садово-паркового господарства
Хортицької національної академії
Анастасія Бабенко,
студентка 4 курсу ОП
«Садово-паркове господарство»
Хортицької національної академії

Відновлення зимівників на Хортиці має значну актуальність із кількох причин, зокрема, в контексті історичної, культурної та туристичної цінності цього острова. Хортиця – важливий об'єкт історії та культури, зокрема, для українців, оскільки пов'язана з козацтвом і національним героїзмом.

Метою дослідження є розробка проєкту благоустрою та озеленення історично-етнографічного комплексу «Козацький зимівник» національного заповідника «Хортиця» зокрема його частини «Пасіка козака Швеця».

Методи дослідження. Було проведено обстеження об'єкту, вимірювання, фотографування, роботи з інвентаризації споруд, інженерних мереж, існуючих насаджень. На основі отриманих даних були складені базові графічні креслення та опорний план. Проєктні пропозиції було розроблено з урахуванням отриманих даних і задач, поставлених у проєкті.

В результаті будуть відтворені різні види козацьких зимівників, які будуть служити основою для ознайомлення з історією козацтва.

Відновлення зимівників дасть можливість вивчати і відтворювати архітектурні та будівельні традиції того часу. Це також може стати

базою для археологічних та історичних досліджень, які допоможуть зберегти й відновити важливі аспекти української історії.

Ключові слова: козацький зимівник, пасіка, вулики, благоустрій території, Національний заповідник «Хортиця».

The restoration of winter quarters on Khortytsia is of great relevance for several reasons, in particular in the context of the historical, cultural and tourist value of this island. Khortytsia is an important historical and cultural site, in particular for Ukrainians, as it is associated with the Cossacks and national heroism.

The purpose of the study is to develop a project for the improvement and landscaping of the historical and ethnographic complex «Cossack Winter Quarter» of the Khortytsia National Reserve, in particular its part «Cossack Shvets's Apiary».

Research methods. An inspection of the site, measurements, photography, inventory work on structures, utility networks, and existing plantings were carried out. Based on the data obtained, basic graphic drawings and a reference plan were drawn up. Project proposals were developed taking into account the data obtained and the tasks set in the project.

As a result, various types of Cossack winter quarters will be recreated, which will serve as the basis for familiarizing yourself with the history of the Cossacks.

The restoration of the winter quarters will provide an opportunity to study and recreate the architectural and building traditions of that time. It can also become a basis for archaeological and historical research that will help preserve and restore important aspects of Ukrainian history.

Keywords: Cossack winter quarters, apiary, beehives, landscaping, Khortytsia National Reserve.

Зимівники стали місцем формування побуту та традицій козаків. Тут розвивалася козацька культура, зберігалися знання і передавалися навички ведення господарства.

Таким чином, зимівники забезпечували козаків ресурсами, безпекою і створювали умови для тривалого перебування на територіях Запорізької Січі та за її межами. Козацькі зимівники були важливим елементом господарського і військового життя запорозького козацтва.

Відтворення зимівників на о. Хортиця може слугувати важливим елементом збереження української історичної спадщини. Вони можуть стати частиною музейних комплексів, туристичних об'єктів або історичних реконструкцій, що сприятиме розвитку національної ідентичності.

Відтворення козацьких зимівників стане новим етапом у розвитку екскурсійних турів для національного заповідника «Хортиця» та надасть можливість ознайомити туристів з дійсним побутом козаків.

Мета розробка проєкту благоустрою та озеленення історично-етнографічного комплексу «Козацький зимівник» Національного заповідника «Хортиця» («Пасіка козака Швеця»).

Результати. Козацькі зимівники були економічними осередками, де козаки: займалися сільським господарством (вирощування зерна, овочів), вели тваринництво (розводили худобу, коней, овець, бджіл тощо). Зимівники сприяли поширенню козацького впливу на степові території. Їхнє створення допомагало освоювати нові землі, які раніше вважалися незаселеними або малозаселеними.

Зимівник — тип поселення, поширений з найдавніших часів серед напівкочових жителів руських (українських) степів. Тип господарства, хутору поширений у запорізьких, чорноморських та у частини донських козаків, коли не було військових дій (особливо взимку).

Первісною формою будівель зимівника були напівземлянки, які козаки називали бурдюгами, а також маленькі хатки-халупи з повіткою для худоби.

Козаки там перебували зиму. Звідти й назва – зимівник. З часом, особливо в Новій (Підпільненській) Запорозькій Січі, обійстя зимівників розширюються, і це вже великі садиби з кількома житловими й господарчими будівлями: будинки власника й господаря-управителя, окремі хати для наймитів.

У період існування Нової Січі зимівники перетворилися на великі багатогалузеві господарства.

Одним з об'єктів проектування є «Пасіка козака Шевця» напряду пов'язана з одним із восьми козацьких зимівників.

Даний об'єкт проектування «Пасіка козака Шевця» запропоновано розташувати в балці Липова, поруч з яким будуть знаходитись також об'єкти «Рибальське кишло» та «Бурдюг козака-лисичника».

Опираючись на опрацьовану джерельну базу, пропонуємо відтворити екскурсійний об'єкт «Пасіка козака Швеця» наступним чином:

Із списку споруд запроектовано створити:

- один чотирикамерний рублений будинок господаря (службове приміщення: каса, кімната для контролера квитків, кімната для екскурсоводів, організаторів екскурсій);
- одна чотирикамерна споруда каркасно-глинобитної конструкції темника (омшаника), що буде місцем для зимування вуликів;
- одна трьохкамерна споруда каркасно-глинобитної конструкції – діючий темник;
- одна трьохкамерна споруда каркасно-глинобитної конструкції – темник, що стане службовою майстернею, комора;
- одна чотирикамерна споруда каркасно-глинобитної конструкції – будинок-комора (пост цілодобової охорони, кімната для адміністраторів);
- одна чотирикамерна споруда каркасно-глинобитної конструкції – майстерня – воскобійниця;
- одна чотирикамерна споруда каркасно-глинобитної конструкції «Літня хата»;

- дві чотирикамерні споруди каркасно-глинобитної конструкції (корчма).

Балка Липова має невеличке розгалуження, безліч ярів і двічі змінює домінантні деревинні види байрачної рослинності (дуб звичайний – клен татарський – дуб звичайний).

Байрачний ліс також складається з груші дикої, липи серцелистої, в'язу гладкого, глоду одноматочкового, бузини чорної, сливи розлогої (аличі), робінії звичайної. Під пологом дерев ростуть трав'янисті рослини: чистотіл великий, копитняк європейський, лобода гібридна, стожильник сумнівний, підмаренник справжній, кропива дводомна.

В місцях розрідження деревостою зростає характерна лучна рослинність: деревій благородний, глуха кропива пурпурова, подорожник великий, подорожник ланцетолистий, чистець болотний, куколиця біла, полуниця лісові, дивина ведмежа, ториліс український.

Що стосується самої пасіки, то вона буде розташована у фруктовому саду, де зростають дерева раннього цвітіння та пізнього. Доповнити дерева в саду пропонується такими рослинами як:

- *акація біла* – дерево заввишки до 10–12 м. Цвітіння зазвичай в червні, триває 12–20 днів.
- *акація жовта* – дерево заввишки до 10–12 м. Цвітіння зазвичай в червні, триває 12–20 днів. Нектаропродуктивність дуже висока.
- *груша* – тривалість цвітіння однієї квітки груші 3–6 днів, а усього дерева – 10–14 днів.
- *яблуня* – цвіт яблуні виділяє ясно-жовтий нектар, кількість якого у різних сортів неоднаково. Цвітіння яблуні триває близько 10 днів, нектар з'являється відносно рано.
- *вишня* – квітне в квітні. Вишня забезпечує бджіл нектаром і пилом. Бджоли охоче відвідують квітки вишні.

- *слива домашня* – квітки розпускаються одночасно з появою листя. Цвітіння триває до 10 днів.

За територією самої пасіки пропонується поле, де будуть висіватись медоносні рослини: *конюшина біла* – масове цвітіння триває більше місяця, одиничне – майже усе літо. Трубочка квітки коротка, нектар доступний усім породам бджіл. Дає сім'ям можливість наростити бджіл до зими.

- *зніт вузьколистий* – добре відвідується бджолами. Забезпечує взяток з середини липня до серпня. Найбільша кількість нектару виділяється в теплу погоду при температурі 23–26 градусів в тіні і відносній вологості 75–80%.

- *меліса лікарська* – не є хорошим медоносом, нектару виділяє мало. Але рослина має специфічний запах, що нагадує запах маточника, який заспокоює бджіл. Бджолярі листям натирають руки, запах послабляє дратівливість і злобливість бджіл.

- *гречка* – квітне на 35–40 день після сходу, цвітіння відбувається у ранніх сортів 25–30 днів. Нектару більше виділяється вранці – зі сходу до 10–11 та у вечірні години. Найбільш інтенсивне виділення нектару спостерігається вранці після теплої та вологої ночі. В жарку суху погоду, а також в дощову, гречка майже не виділяє нектар, бджоли в такому разі не відвідують посіви. Бджоли беруть із суцвіть нектар та пилок. З гектару посівів можна отримати 70–80 кг меду.

- *соняшник* – цвітіння починається з крайніх суцвіть, продовжується 20–30 днів. Тривалість цвітіння однієї квітки – 2 дні, якщо опилення затримується то суцвіття видовжується. Нектароносність посіву складає 30–40 кг меду з гектару.

Щодо оформлення виставки «під відкритим небом» вуликів (новоробів), пропонуються:

- вулики-колоди: «стояки» (вертикальне розміщення) і «лежаки» (горизонтальне розміщення)»;

- вулик-дуплянка;

- вулик-сапетка.

Одним з цікавих варіантів благоустрою території є пропозиція додати споруду для апітерапії. Також, рекомендовано встановити вказівники, щоб легше було знайти потрібну локацію. Важливим елементом благоустрою території є зручність, тому рекомендовано розмістити лавки для відпочинку в автентичному стилі. Для зручності користування територією можна встановити таблички з поясненням та короткою історією про певну пам'ятку або рослину.

Загалом територія має бути зручною та зрозумілою для всіх відвідувачів.

Висновки. В умовах сучасних викликів для України відтворення таких об'єктів сприяє зміцненню національної ідентичності та формуванню почуття гордості за свою історію. Молодь може безпосередньо взаємодіяти з автентичними елементами культури, що робить історію більш доступною та цікавою. Вивчення козацького побуту через відтворення зимівників відкриває нові можливості для істориків, археологів і етнографів. Це допомагає глибше зрозуміти побутові та соціальні структури тієї епохи. Козацькі зимівники часто асоціюються з автономним господарством та незалежністю. Їх відтворення може надихати сучасників на розвиток локальної економіки та самостійність у громадах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. URL: <https://uaistoria.com/%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D>. (дата звернення 20.09.2024 р.).

2. Naikrashchi medonosy Ukrainy. URL: <http://api-svit.kiev.ua/statiya/naykrassh-medonosi-ukra-ni>. дата звернення 20.09.2024 р.).

3. Boiko A.V. Zaporozkyi zymivnyk ostannoï chverti XVIII st. Zaporizhzhia, 1994.

4. Kozachok N.L. Kozatskyi zymivnyk na o. Khortytsi. Arkheolohichni doslidzhennia pam'iatok ukrainskoho kozatstva. T. 2. K., 1993.

5. URL: <https://wikimapia.org/5996234/uk/%D0%91%D0%B0%D0%BB>.
(дата звернення 20.09.2024 р.).